पचादि पु॰ "नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः" पा॰ कर्त्तरि अच्प्रत्ययनिमित्ते धातुगणे स च गणः पा॰ग॰ उक्तो यथा "पच दच वप वद चन यत नट् भट् स्वट् चरट् गरट् चोरट् गाहट् स्फुरट् देवट् दोषट् रज मद लप मेव मेध कोप मेध नर्त्त व्रण दर्श दनृभ दर्प जार भर त्वपच" । आकृतिगणः ।

पचि पु॰ पच-इन् । १अग्नौ उज्ज्वलदत्तः धातुनिर्देशे इक् । २पचधातौ "इद्रघः पचिरिति" महाभाष्यम् ।

पचेलिम त्रि॰ स्वयमेव पच्यते पच-कर्मकर्त्तरि केलिम । १स्वयं पक्वे नैष॰ १।९४श्लो॰। कर्त्तरि केलिम । २अग्नौ १स्वर्थे च पु॰ उणादिकोषः ।

पचेलुक त्रि॰ पच-बा॰ एलुक । स्वदे पाककर्त्तरि त्रिका॰।

पच्छस् अव्य॰ पादं पादं शस् पङ्गावः । पादं पादमिति वीप्सार्थक्रियाकर्मणि का॰ उ॰५।२।२७। न्युङ्खशब्दे च उदा॰।

पच्य त्रि॰ पच-कर्मणि यत् । पाकार्हे अन्नपच्यः अन्नपच्यः इत्यादि । [पपञ्च ।

पज आवरणे भ्वा॰पर॰सक॰सेट् इदित् । पञ्जति अपञ्जीत् ।

पज्ज पुंस्त्री पद्भ्यां जायते जन-ड । शूद्रे हेमच॰ तस्य "पद्भ्यां शूद्रो अजायत" यजु॰ ३१।१६ ब्रह्मणः पादात् जातत्वोक्तेस्तथात्वम् स्त्रियां जातित्वात् ङीष् ।

पज्झटिका स्त्री "प्रतिपद् यमकितयोडशमात्रा नवमगुरुत्व त्रिभूषितगात्रा । पज्झटिकाया एष विवेकः क्वापि न मध्यगुरुर्गणएकः" वृ॰र॰ उक्ते मात्रावृत्तभेदे ।

पज्र पु॰ पजि-बा॰रक् पृषो॰नलोपः । १अङ्गिरसि मुनौ "पज्रा वाचङ्गिरसः" लाट्यायनः । २पामेन जीर्णे ३हविर्लक्षणान्नयुक्ते च त्रि॰। ऋ॰१।४९।५भा॰। ४प्रार्जिते प्रकर्षेण सम्पादिते च त्रि॰ ऋ॰६।५९।४।भा॰ "पज्रहोषः प्रार्जितघोषरूपःस्तोमः" इति स्थितम् । पज्रस्यायम् शैषिकः ऋन् । पज्रीय आङ्गिरसवंशे पु॰ स्त्री ।

पञ्चक त्रि॰ पञ्चभिः क्रीतः कन् । १पञ्चभिः क्रीते । पञ्चैव स्वार्थे क ।२पञ्चसंख्यान्विते १शकुनि पञ्चकाधिकृते शास्त्रे त्रि॰ कौ॰।पञ्च अंशो भागो वेतनं मूल्यं यास्य(सोऽयश्चस्य भृतयः) पा॰कन् ।३पञ्चांशयुक्ते ४पञ्चभृतियुक्ते ५पञ्चमूल्यान्विते च त्रि॰।पञ्चास्मिन् वृद्ध्यादिरूपेण दीयन्ते "तदस्मिन् वृद्ध्यायलाभशुल्कोपदा दीयते" पा॰कन् । वृद्ध्यादित्वेन दीयमानपञ्चसंख्यायुक्ते ६यतादौ । वृद्धिर्दीयत इत्यादिक्रमेण प्रत्येकं सम्बन्धादेकवचनम् । पञ्चास्मिन् वृद्धिः आयः लाभः शुल्कउपदा वा दीयते । पञ्चकः शतिकः शत्यः साहस्रः । उत्तमर्णेन मूलातिरिक्तम् याच्यं वृद्धिः । ग्रामादिषु स्वामिग्राह्यो भागः आयः विक्रेता मूल्यादधिकग्राह्योः लाभः । रक्षानिर्वेशो राजभागः शुल्कः" त्रि॰कौ॰ "वर्षक्रमाच्छतं द्वित्रिचतुःपञ्चकमन्यथा" याज्ञ॰ "चतुर्थ्यर्थे उपसंख्यानम्" वार्त्ति॰पञ्च वृद्ध्यादिना दीयन्ते ऽस्मै । ७वृद्ध्यादिना दीयमानपञ्चसंख्यान्वितद्रव्यसम्प्रदाने त्रि॰ । पञ्चमेन रूपेण ग्रहणम् "तावतिथं ग्रहणमिति लुग्वा" पा॰ कन् । पूरणार्थस्य वा लुक् । पञ्चमेन रूपेण कस्यचित् ग्रहणे । "तावतिथेन ग्रहणातीति कन् वक्तव्यः नित्यस्य लुक्" वार्त्ति॰ उक्तः कन् पूरणार्थस्य वा लुक् । पञ्चमेन रूपेण ग्राह्यके त्रि॰। पञ्चानामवयवम् कन् अर्द्धचा॰ पु॰न॰ । १॰पञ्चसंख्यायाम् "एकं द्विकं त्रिकं चैव चतुष्कं पञ्चकं तथा" हरिका॰। ११धनिष्ठान्त्यार्द्धादिपञ्चतारके ज्योतिषम् । १२रोगाग्निराजचौरमृत्युसंज्ञके बाणपञ्चके च "भौमार्करिक्तामाद्यूने चरोनेऽङ्के विपञ्चके" सुहू॰ व्याख्याने पी॰ धारायां पक्षान्तरे विपञ्चक इत्यस्य बाणपञ्चकार्थकत्वस्योक्तेः बाणाश्च उपयमशब्दे १२६९पृः दर्शिताः । पञ्चभागेनानीतत्वा तेषां तथात्वम् । पञ्चके निषिद्धानि यथा वसिष्ठः "वस्त्रपरार्द्धात्पञ्चकधिष्ण्ये कार्यं गेहस्य गोपनं नैव । दक्षिणादिङ्मुखगमनं दाहं प्रेतस्य काष्ठसंग्रहणमिति" नारदः "वस्त्रन्यार्द्धादिपञ्चर्क्षे संग्रहं शय्यकाष्ठयोः । याम्यदिग्गमनं शय्या न कार्यं गृहगोपनम्" इति श्रीपतिरपि "वारुणोत्तरदलादिपञ्चके याम्यदिग्गमनगेहगोपनम् । प्रेतदाहशयकाष्ठसंग्रहं शय्यकावितनं च वर्जयेत्" त्रिविक्रमोऽपि "शय्यावितानं प्रेतादिक्रियां काष्ठस्यार्जनम् । याम्यदिग्गमनं कुर्यान्न चन्द्रे कुम्भमीनगे" इति नतु प्रेतदाहे किं नक्षत्रान्तरे मृतस्य धनिष्ठोत्तरार्द्धादिके दाहो न कार्य इति उत पञ्चकएव मृतस्य पञ्चके दाहो न कार्य इति व्याहोस्विदस्मिन् कस्मिंश्चिन्नक्षत्रे पञ्चकातिरिक्ते पञ्चके वा मृतस्य पञ्चके दाहो न कार्य इति त्रयः पक्षाः सम्भवन्ति तत्र यदि विज्ञायते नक्षत्रान्तरे मृतस्य पञ्चके दाहो न कार्य इति तत्र पञ्चके मरणस्य दोषवत्ता न प्राप्नोति तच्चायुक्तं यस्मादुक्तं ब्रह्मपुराणे "कुम्भमीनस्थिते चन्द्रे मरणं यस्य जायते । न तस्योर्ध्वगतिर्दृष्टा सन्ततौ न शुभं भवेत्" इति । अथ विज्ञायते पञ्चकएव मृतस्य पञ्चके दाहो न कार्य इति तदपि न, त्रयाणे, धनिष्ठापूर्वार्द्धे च मृतस्य